

J. W. GOETHE

Faust

partea
întîia
a
tragediei
(fragment)

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

O CĂSUȚĂ ÎN GRĂDINA

Margareta dă buzna înăuntru, se ascunde după ușă, și cu degetele pe buze iscodește prin deschizătură.

MARGARETA : Ah, vine !

FAUST (*intră*) : Strengărițo, te ferești ?
Te-am prins !
(*O sărută.*)

AL. PALEOLOGU

O luptă cu îngerul

La un sfert de secol după Blaga, Ștefan Aug. Doinaș, fostul său student și discipol, i-a urmat exemplul, traducînd marele poem al lui Goethe, Faust. Insemnătatea faptului este evidentă și nu are nevoie să fie subliniată. Fără să-i semene deloc lui Blaga, ca poet, Doinaș face parte, în mod manifest, din aceeași familie spirituală, pentru care Goethe nu e numai unul dintre marile nume ale culturii, și Faust, unul dintre marile ei texte, ci reprezintă reperul fundamental al orientării în spațiul valorilor umane. „Cercul literar” de la Sibiu era alcătuit din discipoli ai lui Blaga, avînd, toți sau aproape toți, o formație intelectuală definită de studiul filosofiei ca disciplină, și mergînd, în ordinea aceasta, pe linia culturii germane de spirit goetheean. E semnificativ faptul, pe care-l aflăm din corespondența dintre Radu Stanca și I. Negoieșcu, că revista pe care intenționau s-o scoată tinerii (atunci) membri ai „Cercului literar” (sau „cerchiștii”, cum le plăcea să se numească) urma să poarte titlul „Euphorion” (acesta e, cum se știe, numele rodului iubirii dintre Faust și Elena, întruchipînd, în viziunea lui Goethe, destinul strălucitor și fulgurent al Lordului Byron). Revista nu a mai apărut atunci, iar cînd a apărut, mai tîrziu, pentru scurtă vreme, s-a intitulat, pur și simplu, „Re-

MARGARETA (*imbrățișindu-l, îl sărută și ea*):
Stăpin al meu, ce drag îmi ești !

(*Mefisto bate la ușă.*)

FAUST (*izbind din picior*): Cine-i ?

MEFISTO : Om bun !

FAUST : Ah, vită-ncălțată !

MEFISTO : Despărțirea !

MARTA (*apare*): Da, e târziu.

FAUST : Am voie să-mi însoțesc iubirea ?

MARGARETA : O, nu ! De-ar ști măicuța. — Cu bine !

FAUST : Vrînd-nevrînd,

Cu bine !

MARTA : Adio !

MARGARETA : Să ne revedem curînd !

(*Faust și Mefisto ies.*)

MARGARETA : Ce om fără pereche ! Și ce minte !
La cite se gîndește, Doamne sfinte !
Mă pierd în fața lui, și parcă-aș da
Din colț în colț, și zic la toate da.
Sunt doar un biet copil prostuț, văd bine ;
Să mor de știu ce-o fi găsind la mine.

(*Iese.*)

PĂDURE ȘI PEȘTERA

FAUST (*singur*): Tu, duh sublim, mi-ai dat, mi-ai dat de toate,
Ce ți-am cerut. Nu în zadar obrazul
De flăcări înspre mine l-ai întors.
Mi-ai dat puternica Natură ca imperiu,
Puteré, ca s-o simt, și să mă bucur.
Și nu ca unui oaspete uimit și rece
Îngăduitu-mi-ai în pieptul ei adînc
Să văd ca-n sinul unui vechi prieten.
Alaiurile celor vii mi le conduci
Pe dinaintea ochilor, și frați ai mei

vista Cercului literar" ; numele „Euphorion“ a fost preluat însă, în 1968, de fostul „cerchist“ Nicolae Balotă, ca titlu pentru primul său volum de studii critice. Dar acest nume goetheean și faustic, de „Euphorion“, e definitoriu pentru spiritul „cerchist“ și e confirmat astăzi de Doinaș, în pragul celor doisprezece lustri ai săi, prin studiosul său travaliu poetic al traducerii lui Faust.

Cred că nu e hazardat și nici impropriu a spune că „Cercul literar“ de la Sibiu a însemnat un moment de cultură românească ce poate fi pus, în perspectiva de azi, nu la egalitate, dar în paralelă cu „Junimea“, bineînțeles mutatis mutandis. Cultura românească modernă a avut mult de cîștigat din asimilarea complementară a spiritului culturii franceze și al celei germane. Această sinteză ne-a fost cit se poate de propice întru degajarea și aprofundarea fecundantă a culturii noastre autohtone, cum a dovedit-o precursorul Mihail Kogălniceanu, unul dintre instauratorii spiritului critic românesc. E de remarcat că din sinul „Cercului literar“ s-au manifestat cîțiva critici, toți de formație filosofică, și care sînt azi personalități de marcă ale culturii noastre. Doinaș însuși e un remarcabil critic. E de asemenea de remarcat că acești critici, în acea vreme, încă puțin sau deloc cunoscuți, și-au manifestat adeziunea la atitudinea critică reprezentată de E. Lovinescu, care, deși de formație franceză și nu precumpănitor filosofică, își încheia în acel moment opera prin vastul său ciclu de studii asupra junimismului. Mai e de remarcat că, prin gestul lor, acei tineri, cu o cultură în primul rînd germană, se delimitau neted și nu fără risc, de conjunctura politică pronazistă, pronunțîndu-se împotriva războiului.

Spiritul critic promovat de „cerchiști“, ca și odinioară de junimiști, decurgea din rigorea disciplinei filosofice. Filosofia ca disciplină înseamnă o exigență a spiritului și nu o euforie sau o exaltare, cum se poate întîmpla dacă speculația se scutește de rigorile criticismului. De curînd a fost dată tiparului, împreună cu alte însemnări ale lui Eminescu, următoarea : „Mirarea cea mare a oamenilor

Mă-nveți să văd în aer. pomi și apă.
Iar când furtuna-n codri urlă, rage,
Și brazii uriași crâpind se surpă,
Făcînd să sune surd scobitul munte,
Atunci mă duci în calme grote, mie
Pe mine mă arăți, și-n pieptul meu
Minuni adinci și tainice se-arată.
Iar când zăresc deasupra luna plină
Cuprînsul îmblînzindu-l, suie-n juru-mi
Pe scări de stînci, din umede tufișuri,
Un pîlc de argintii figuri străbune
Calmîndu-mi gustul aspru-al contemplării.

O, simt că oamenilor li-e străină
Desăvîrșirea ! În acest extaz
Care-mi apropie întruna zeei,
Mi-ai dat un călăuz de care nu mă
Mai pot lipsi, deși mă umilește
În propriii mei ochi, distant și-obraznic,
Iar darurile tale mi le schimbă
Cu suflul unei vorbe în nimic.
El mi-a stîrnit în piept un foc sălbatic
După această dulce-ntruchipare.
Și astfel cad din poftă în plăcere,
Iar în plăcere lîncezesc de poftă.

(*Intră Mefisto.*)

MEFISTO : Ei, nu ți-e silă pe ce cale mergi ?
Mereu la fel ! cum poți să te mai bucuri ?
O dată treacă-meargă : poți să-ncerci ;
Dar după-aceea, cauți alte lucruri !

FAUST : Aș vrea să-ți vezi de altceva mai bun,
Decît să-mi strici această zi prosperă !

MEFISTO : Da, bine-bine ! am să mă supun ;
Deși muștrarea-mi pare prea severă.
Ușor mi-e să te las în voia ta
Potrivnică, sucită și semeață.

vine de acolo că filosofia are multe sisteme, din care poate nici unul nu-i adevărat. De aceea vom urma comparația cu embrio mai departe. Dintr-acelaș embrion originar iese pe de o parte un cîine (cinismul), un elefant (materialismul), o călugăriță (idealismul absolut) și un om cu o judecată dreaptă și încăpătoare (criticismul)". (cf. „Transilvania”, nr. 9/1981). Evident, termenul se referă la accepția kantiană, dar poate fi extins asupra spiritului critic ca atare.

Ca poet, Doinaș este un poeta doctus, lirismul său e impregnat și pus în mișcare de sevele culturii. Nu scrte, har Domnului, „poezie filosofică”, adică nu versifică idei formulabile discursiv, dar e un poet pentru care filosofia, ca exigență implicită a spiritului, dă sens lucrurilor. El nu e filosof „de profesie”, ci om de cultură, cum, de regulă, sînt veritabilii poeți. Dar nu a rămas fără efect asupra sa faptul că poate afirma, ca Faust : „Habe nun, ach ! Philosophie... / Durchaus studiert...” A fi om de cultură e o chestiune de vocație, care se poate manifesta mai mult sau mai puțin aparent, adică cu o „vrednicie” variabilă. Spun asta pentru prietenul meu Constantin Noica, filosoful, care, cu toată dreptatea în principiu, dar nu și în aplicarea la cazuri particulare, dă în dreapta și în stînga multe note rele și foarte puține bune, după niște criterii de „vrednicie” cărturărească, în spiritul „fratelui fiului risipitor”. Dacă e adevărat că „fratelui” îi datorează cultura lumii lucrări de seamă, dovadă Kant, nu e mai puțin adevărat că marile creații ale culturii le făurește mai ales „fiul risipitor”, uneori chiar și în filosofie, dar în poezie cel mai adesea. Doinaș este un om de bibliotecă și de cabinet, un cărturar, dar n-aș zice deloc că aparține categoriei „fratelui”. Nu are rost a ancheta dacă un poet știe „small latin and less greek”, dar, cu multă sau puțină atare știință, un poet mare e om de cultură în mod fatal. Povestea lui Faust s-ar putea în definitiv defini și ca a unui cărturar care trece din tagma fratelui în cea a fiului risipitor.

Trudesc de zor pentru măria-sa,
Dar dacă i-am plăcut, ori ba,
Nu-i pot citi stăpînului pe față.

FAUST : Acesta e chiar tonul potrivit !
Vrei mulțumire, că m-ai plictisit ?

MEFISTO : Fiu al pămîntului, sărman de tine !
Ce viață ai fi dus tu fără mine ?
Te-am vindecat pe timp îndelungat
De balmeșul fantasmelor imagine ;
De n-aș fi eu, erai de mult plecat
De pe pămîntu-acesta la plimbare.
Ce trebi pe stînci și-n peșteri, poți avea
Pierzîndu-ți vremea ca o cucuvea ?
Din piatra umedă și mușchiri moi
Ce fel de hrană sugi ca un broscoi ?
Frumoasă pierdere de timp, și dulce !
Herr Doktor nu-i permite să se culce.

FAUST : Simți tu ce forțe noi de viață treier
Călcînd acest pustiu uitat de greier ?
De-ai bănuî ce fericire-ncerc aici,
Ai fi destul de-al dracului ca să mi-o strici !

MEFISTO : Vreo desfătare suprapămînteană ? !
Să zaci, tîrziu, în rouă, sus pe-o stană,
Pămînt și cer să stringi cu voluptate,
Umflîndu-te să-ajungi o zeitate,
Să scurmi visînd în simburi de argile,
Să sorbi Geneza celor șase zile,
Și să te-mbeți de nu-știu-ce putere,
Și-apoi să curgi extaziat prin sfere,
De tot ce-i pămîntesc să te despoi,
Și-nalta intuiție s-atingi apoi —

(cu un gest)

Cum, nu-ndrăznesc să-ți spun — ca închelere !

FAUST : Nerușinat ce ești !
Nu-ți place oare ?

Prin natura vocației sale și prin formația sa intelectuală, Doinaș era destinat să devină la maturitate emulul maestrului său Blaga, în traducerea lui Faust. E sigur că nu poate fi vorba de o alegere întâmplătoare și nici de o comandă editorială. După ce a tradus din Mallarmé, apoi din Hölderlin (această din urmă traducere însemnînd un prag hotărîtor pentru propria sa creație lirică, fapt atestat de el însuși și dealtminteri vizibil în nu puține dintre poemele pe care le-a publicat de-atunci, cu osebire în volumul Hesperia), era în ordinea firească a lucrurilor ca să se „înhamă” la traducerea lui Faust. În materie de poezie, arta traducerii începe cu alegerea textelor, adică, vreau să spun, opțiunea este ea însăși un act de ordinul creației, deliberarea ei incluzînd atitudinea creatoare a poetului care traduce și presupunînd afinități profunde, clar identificate de el. E deci vorba de severă „vrednicie” cărturărească, de scrupul artizanal, dar și de o testare plină de risc a „congenialității” (ceea ce nu înseamnă neapărat „echigenialitate”, dar presupune o ambiție a cărei mărime e dată de textul ales).

Nu se pune problema care versiune e preferabilă, a lui Blaga sau a lui Doinaș. Cititorii vor găsi, firește, detalii mai izbutite în una sau cealaltă (eu, dacă mi se îngăduie s-o spun, am găsit mai multe preferabile la Doinaș, — de pildă, toată scena din pivnița lui Auerbach, sau o anumită libertate a tălmăcirii, mai exactă însă pentru reliefaarea spiritului ironic, batjocoritor, al lui Mefisto, în replica acestuia din versul 3534 : „Crai senzual, ce metafizic te bălăcări !” : în original : „Du übersinnlicher sinnlicher Freier” redat de Blaga fidel, dar fără relief : „O, senzual, suprasensibil peșitor” ; în versul 3684, în cîntecul lui Mefisto la chitară, Blaga redă numele Katrinchen prin mult prea românescul Catinco, distonant, în vreme ce Doinaș dă Catrino, mai puțin exotic în context. Bineînțeles, am găsit și detalii preferabile la Blaga. Dar deosebirile de amănunt nu pot duce la un ecartament apreciable, cele două versiuni fiind constrînse de chinga fidelității la o sensibilă

MEFISTO : Ai drept la indignarea de rigoare.
N-au voie cuvioasele urechi să-auză
Ce inimile cuvioase nu-și refuză.
Pe scurt și clar, ai voie să te minți
Cu desfătări din cele mai fierbinți ;
Dar mult n-o să rezști, ia bine seamă !
De-altfel, ai și-nceput să obosești,
Iar, dacă ține mult așa, o să sfirșești
În nebunie, panică și teamă !
Și-acum, destul ! — Puicuța ta stă-n casă
Și totu-i pare sur și-nghesuit.
Icoana ta din suflet n-o să-i iasă,
Prea nebunește te-a iubit.
Ți-a fost, cîndva, iubirea ca riul revărsat
Ce se sporește prin topirea de zăpadă ;
În pieptul ei talazul ți-ai vărsat —
Iar riul tău începe-acum să scadă.
Eu zic așa : în loc de-a te roti,
Ca un monah, prin codri, la adică
Mărețul domn mai bine-ar răsplăti
Sărmana-i patimă de maimuțică !
Te-așteaptă și-orice clipă-i pare grea.
Din geam privește norii ca de nea
Trecînd peste creneluri de cetate.
De-aș fi o păsărică ! -ngîna ea
Întreaga zi, și noaptea jumătate,
Rareori suride, stă mai mult mîhnită,
Alteori plînge cu lacrimi, din greu,
Apoi pare iar liniștită, —
Și-ndrăgostită mereu.

FAUST : Năpircă bătrînă !
MEFISTO (pentru sine) :
Îmi cazi tu în mînă !

FAUST : Infamule ! Să pleci din ochii mei !
Să nu-mi vorbești de-aleasa ei făptură !
Ah, lăcomia după frumusețea ei
M-a-nnebunit peste măsură !

apropiere ; stilistic, versiunea Doinaș îmi pare însă în genere mai percutantă, sau, ca să zic așa, mai în tonul lui Mefisto).

Important este că la interval de o generație doi poeți și cărturari de seamă ai neamului nostru au săvîrșit marea faptă de cultură de a se încumeta la această „luptă cu ingerul”, în speță cu „demonul”, sau mai exact cu Daimon-ul ; această luptă era înscrisă în zodia intelectuală a amîndurora.

Există, fără îndoială, capodopere mult mai armonioase, mai pure, altele mai puternice, mai ample ca deschiderea omenească, decît Faust. Dar Faust este, cum spune Noica, un fel de arcă a lui Noe pentru cultura europeană, o capodoperă încărcată de toate înțelesurile și sensurile acesteia, iar dacă poate părea eteroclită („arhipelag”, cum însuși Goethe a numit-o, sau un „bazar” cum au spus alții), aceasta e fiindcă însumează gîndirea de o (lungă) viață a înțeleptului și știutorului ei autor. Și fiindcă, de ce să nu admitem, cultura însăși are un aspect eteroclit, care o face pasionantă și inepuizabilă, și care ține de ceea ce Gabriel Liiceanu a numit „politropia” ei. „Intelectualii” preferă de regulă partea a doua a lui Faust, mai „culturală”, mai plină de referințe și, cum a arătat Noica, de premoniții ce s-au adevărit. Partea întii, mai „populară”, mai „sentimentală”, o „simplă Gretchendichtung”, cum același Noica o numește, e mai accesibilă, mai „ușoară”. Dar poemul nu poate fi înțeles decît în totalitatea ambelor părți. Numai așa își revelă organicitatea. De aceea, aș dori ca Doinaș, în viitor, să traducă și Urfaust, și Fragmentul din 1790, precum și toate cele 210 Paralipomena, cu toate licențiozitățile și „drăcoveniile” pe care le cuprind. Toate „genialitățile” parțiale ale ambelor părți, și ale restului, vor apărea astfel integrate de geniul, adică Daimon-ul, ce le-a generat. ■